

Хмельницький національний університет
Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту
Кафедра психології та педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА ДИПЛОМНА РОБОТА
Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Рівень вищої освіти

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО
МЕДИКА В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність – 053 Психологія

Шифр і назва спеціальності

Шифр 20165

Виконав: здобувач 4 курсу, група ППз-19-1

Підпис

Ілля САДОВНИК

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник: кандидат психологічних наук, доцент

Науковий ступінь, вчене звання

Підпис

Алла РУДЕНОК

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:

Зав. кафедри психології та педагогіки
доктор психологічних наук, професор

Підпис

Таїсія КОМАР

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

10 червня 2024 р.

Хмельницький, 2024

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту

Кафедра психології та педагогіки

Освітній рівень Перший (бакалаврський)

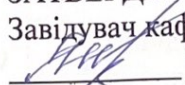
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 Психологія

Освітня програма Освітньо-професійна програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри психології та педагогіки

 Таїсія КОМАР

підпис

протокол № 5 від 14 грудня 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ ДИПЛОМНУ РОБОТУ

Іллі САДОВНИКА

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ здобувача

Тема кваліфікаційної дипломної роботи: «Особливості психологічної компетентності майбутнього медика в умовах професійної підготовки»

Керівник кваліфікаційної дипломної роботи: Алла РУДЕНОК, кандидат педагогічних наук, доцент

Затверджено наказом ректора університету від 15 лютого 2024 р. № 8

2. Строк подання здобувачем роботи на кафедру 10 червня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали звіту з передипломної практики, комплекс методів та методик дослідження: методика на визначення рівня розвитку емпатійності; методика М. Снайдера для оцінки самоконтролю особистості; методика на визначення рівня рефлексивності, методика соціально-комунікативної компетентності.

4. Зміст кваліфікаційної дипломної роботи (перелік питань, які потрібно розробити): вступ, розділ 1 Теоретичний аналіз проблеми психологічної компетентності, категорія компетентності як об'єкт дослідження сучасної науки, психологічна компетентність як базисна складова професійної компетентності фахівця, умови розвитку психологічної компетентності майбутнього медика в умовах професійної підготовки, висновки до розділу; розділ 2 Емпіричне дослідження психологічної компетентності майбутніх фахівців, організація та методи емпіричного дослідження, аналіз результатів дослідження, тренінг "Розвиток психологічної компетентності для майбутніх медиків, висновки до розділу; висновки, перелік джерел посилання, додаток.

5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень) 11 таблиць, 1 рисунок.

Консультанти розділів кваліфікаційної дипломної роботи

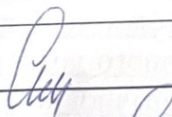
Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

Дата видачі завдання 19 грудня 2022 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної дипломної роботи	Строк виконання етапу роботи	Примітка
1	Вибір теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань.	До 01.10. 2023 р.	виконано
2	Визначення теоретико-методологічних засад дослідження. З'ясування актуальності проблеми.	До 01.12. 2023 р.	виконано
3	Оформлення вступу кваліфікаційної дипломної роботи.	До 01.02. 2024 р.	виконано
4	I розділ кваліфікаційної дипломної роботи.	До 01.03. 2024 р.	виконано
5	II розділ кваліфікаційної дипломної роботи.	До 01.04. 2024 р.	виконано
6	Загальні висновки.	До 01.05. 2024 р.	виконано
7	Оформлення кваліфікаційної дипломної роботи.	До 01.06. 2024 р.	виконано
8	Попередній захист кваліфікаційної дипломної роботи.	<u>24</u> травня 2024 р.	виконано
9	Захист кваліфікаційної дипломної роботи (відповідно графіку)	<u>20</u> червня 2024 р.	виконано

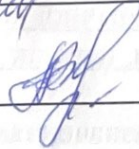
Здобувач

Ілля САДОВНИК

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник роботи

Алла РУДЕНОК

АНОТАЦІЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Тема кваліфікаційної дипломної роботи «Особливості психологічної компетентності майбутнього медика в умовах професійної підготовки»

Здобувач Ілля САДОВНИК
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник Алла РУДЕНОК
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Кваліфікаційна дипломна робота включає 62 сторінки, 11 таблиць, 7 рисунків, перелік джерел посилання складає 42 найменування.

Ключові слова: психологічна компетентність, професійна підготовка, психологічні аспекти медичної професії, саморегуляція, стресостійкість, емпатія.

Об'єкт дослідження – професійна компетентність.

Предмет дослідження – особливості психологічної компетентності майбутніх медичних фахівців в умовах професійної підготовки.

У ході дослідження проаналізовано сутність поняття психологічної компетентності, її місце та значення в структурі професійної компетентності, емпірично досліджено особливості психологічної компетентності майбутніх медиків в умовах професійної підготовки, розроблено програму розвитку психологічної компетентності майбутніх медичних фахівців.

Одержані результати дослідження можуть бути використані для розробки програм навчання, що спрямовані на підвищення психологічної компетентності майбутніх медиків. Це може включати в себе впровадження спеціальних курсів, тренінгів або практичних занять.

Дипломник Ілля САДОВНИК
Підпис Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Дата подання кваліфікаційної дипломної роботи до захисту 10
серпня 2024р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	9
1.1 Категорія компетентності як об'єкт дослідження сучасної науки	9
1.2 Психологічна компетентність як базисна складова професійної компетентності фахівця	16
1.3 Умови розвитку психологічної компетентності майбутнього медика в умовах професійної підготовки.....	22
Висновки до розділу.....	29
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	30
2.1 Організація проведення емпіричного дослідження	30
2.2 Аналіз результатів дослідження та їх інтерпретація	34
2.3 Програма "Розвиток психологічної компетентності майбутніх медичних фахівців".....	55
Висновки до розділу.....	60
ВИСНОВКИ.....	61
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасне українське суспільство зазнає значних та стрімких змін як в економічній, так і в соціальній сферах. Ці трансформації охоплюють й освітню сферу, де завдяки динамічним змінам поступово формується новий тип фахівця. Характерною рисою цього фахівця стає його професійна діяльність у відповідних соціальних інститутах суспільства. Якісна підготовка такого фахівця, зважаючи на масштабний характер змін сучасної освітньої парадигми, можлива лише за умови реалізації принципів компетентнісного підходу. Це, в свою чергу, обумовлює необхідність формування високого рівня професійної компетентності самого медичного фахівця.

Формування та розвиток професійної компетентності майбутнього медика визначається не лише глибоким знанням фахових наук, професійними вміннями та навичками. Важливу роль відіграє й постійне вдосконалення власної психологічної культури, розширення сфери психологічних знань та вмінь. При цьому важливо враховувати індивідуально-психологічні особливості всіх учасників навчально-виховного процесу. Хоча існує багато різних тлумачень поняття "професійна компетентність", більшість дослідників погоджуються, що це комплексна якість фахівця. Її основою є розуміння того, що особистість є активним учасником у процесі оволодіння знаннями, вміннями та навичками. Цей процес відбувається протягом життя і впливає на особистісний розвиток людини.

Багато науковців, таких як І. Бех, Р. Вдовіченко, Е. Зеєр, І. Зязюн, С. Максименко, Н. Чепелева та інші, досліджували різні аспекти формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Їхні роботи свідчать про те, що структура цієї якості є складною та багатогранною. Більшість дослідників сходяться на думці, що психологічна складова (психологічна компетентність) відіграє важливу роль у структурі професійної компетентності майбутнього медика. Це пов'язано з тим, що він має не лише володіти знаннями та вміннями,

але й розуміти психологічні особливості своїх пацієнтів, вміти налагодити з ними контакт. Таким чином, професійна компетентність майбутнього медика - це не просто набір знань і вмінь, а й комплекс особистих якостей, що дозволяють йому успішно виконувати свою роботу.

Необхідність поглибленого вивчення проблеми формування психологічної компетентності майбутніх медичних фахівців та визначення чинників, що сприяють її ефективному розвитку, зумовлює актуальність теми дослідження "Особливості психологічної компетентності майбутнього медика в умовах професійної підготовки". Водночас, досліджувана проблема обумовлена низкою факторів: сучасна медицина визнає, що психологічні фактори істотно впливають на здоров'я та перебіг хвороб. Це робить психологічну компетентність невід'ємною частиною професійної підготовки медиків. Медики постійно стикаються з емоційно важкими ситуаціями, що може призвести до вигорання та інших психологічних проблем. Розвиток психологічної компетентності допоможе їм краще справлятися з цими викликами. Ефективна комунікація з пацієнтами - важлива складова успішного лікування. Психологічна компетентність допоможе медикам краще розуміти емоції та потреби пацієнтів, а також налагодити з ними довірливі стосунки. Пацієнти все частіше очікують від медиків не лише медичної допомоги, але й психологічної підтримки. Психологічна компетентність допоможе медикам задовольнити цю потребу. Існуюча система фахової підготовки медиків не завжди приділяє належну увагу розвитку психологічної компетентності. Дослідження допоможе розробити нові методи та програми, які допоможуть покращити психологічну підготовку майбутніх медиків.

Таким чином, дослідження теми "Особливості психологічної компетентності майбутніх медиків в процесі фахової підготовки" є актуальним і має значне наукове та практичне значення.

Об'єкт дослідження – професійна компетентність.

Предмет дослідження – особливості психологічної компетентності майбутніх медичних фахівців в умовах професійної підготовки.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості психологічної компетентності майбутніх медичних фахівців під час навчання в закладі вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сутність поняття психологічної компетентності, її місце та значення в структурі професійної компетентності.
2. Емпіричним шляхом дослідити особливості психологічної компетентності майбутніх медичних фахівців в умовах професійної підготовки.
3. Розробити програму розвитку психологічної компетентності майбутніх медичних фахівців.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених у дослідженні завдань нами було використано комплекс методів дослідження: *теоретичні* – аналіз, зіставлення, систематизація, порівняння та узагальнення наукових джерел із проблеми дослідження з метою відбору та осмислення фактичного матеріалу; *емпіричні* – стандартизовані та валідизовані діагностичні методики, за допомогою яких визначалися показники сформованості параметрів психологічної компетентності майбутнього медичного фахівця.

Експериментальна база дослідження. Дослідження здійснювалось протягом грудня-січня 2023-2024 року на базі Хмельницького базового медичного фахового коледжу. В дослідженні взяли участь 83 студенти.

Апробація результатів дослідження: Основні теоретичні та практичні положення дослідження були апробовані на Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології підлітка: теорія та практика» 23 квітня 2024 року, м. Хмельницький з темою доповіді «Особливості формування гнучких умінь (soft skills) у майбутніх медиків».

Структура роботи: кваліфікаційна дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, переліку джерел посилання.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

1.1 Категорія компетентності як об'єкт досліджень сучасної науки

У ХХІ столітті національна доктрина розвитку освіти України визначила основну мету української освітньої системи як створення умов для розвитку та самореалізації кожної особистості, а також забезпечення високої якості освіти для випускників середньої та вищої школи. Більшість педагогів-науковців і освітян-практиків вважають, що підготовка фахівців у будь-якій сфері повинна ґрунтуватися на новій концептуальній основі в межах компетентнісного підходу. Ключовими поняттями компетентнісного підходу в освіті є компетенція та компетентність. Ці терміни активно вивчаються в педагогічній науці, але поки що не мають однозначного визначення та змісту.

В одному тлумачному словнику компетенція описується як "сфера питань, в яких хто-то добре орієнтується; обсяг чийхось повноважень, прав" [11]. У тлумачному словнику сучасної мови під компетенцією розуміють "обсяг питань, явищ, в яких дана особа має авторитет, досвід і знання; сфера повноважень, галузь, до якої належать завдання, що повинні бути виконані кимось" [19]. У "Новому тлумачному словнику української мови" термін "компетенція" тлумачиться як "глибоке розуміння чого-небудь; сфера повноважень організації, установи чи особи" [8]. У поданих визначеннях компетенції загальним є їх основа в змісті: знання, необхідні для особи; сфера питань, яку особа повинна володіти; досвід, що є важливим для успішного виконання роботи відповідно до установлених прав, законів і статуту. Знання, сфера питань і досвід визначаються як узагальнені концепції, які не стосуються конкретної особи і не є її особистісною характеристикою. У цих визначеннях чітко відображені когнітивний (знання) та регулятивний (повноваження, закон, статут) аспекти даного поняття.

У "Новому тлумачному словнику української мови" термін "компетентний" описується так: "1) особа, яка має достатні знання в конкретній галузі, добре обізнана, кваліфікована; 2) особа або орган з певними повноваженнями, повноправна і повновладна" [8]. У всіх вказаних визначеннях "компетентності" виокремлюється людина, обладнана відповідною компетенцією, або установа, яка має права вирішувати певні питання.

Одним із аспектів поняття "компетентності" є опис особистісних якостей людини та її володіння необхідною компетенцією. Таким чином, "компетенція" визначає конкретний стандарт, досягнення якого може свідчити про можливість правильного розв'язання завдань. У цьому контексті "компетентність" представляє собою оцінку досягнення чи недосягнення цього стандарту. Термін "компетентність" використовується як якість або характеристика особистості, яка дозволяє вирішувати завдання та приймати рішення в конкретній галузі. Основу цієї якості становлять знання, обізнаність і досвід соціально-професійної діяльності людини, що підкреслює інтегративний характер терміну "компетентність".

Давайте розглянемо спроби визначення термінів "компетенція" та "компетентність" у галузі освіти. Наприклад, у проекті російського державного стандарту загальної освіти подається визначення компетенції як "готовності учня використовувати вміння і навички, а також методи діяльності в житті для розв'язання практичних і теоретичних завдань". У цьому означенні ключовим елементом є поняття "готовності" учня, що вказує на його здатність "використовувати" знання та методи діяльності (аспект особистісної діяльності). Крім того, готовність також включає сферу мотивації особи, тобто виявлення у неї внутрішнього бажання та внутрішнього підштовхування для виконання завдань.

У своїх працях С. Шишов та В. Кальней визначають поняття компетенції через концепцію здатності, вказуючи, що "компетенція – це загальна здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах,

набуття яких відбувається через навчання" [26]. Дж. Равен також підкреслює, що компетенції представляють собою мотивовані здатності.

У психології термін "здатності" виражає якість, можливість, вміння, досвід, майстерність, талант і т.д., які дозволяють виконувати конкретні дії за визначений період часу. Також під здатністю розуміється вміння виконувати певні дії або індивідуальна схильність до конкретного виду діяльності.

Аналізуючи праці І. Галяміна, ми з'ясували, що науковець визначає компетенцію як здатність і готовність застосовувати знання і вміння для розв'язання професійних завдань у різноманітних областях, включаючи як конкретні, так і менш жорстко пов'язані з об'єктами сфери знань. Це також виявляється у здатності і готовності виявляти гнучкість в змінних умовах ринку праці [3]. За В. Байденком, компетенція визначається як здатність виконувати різноманітні дії ефективно в широкому спектрі контекстів, з високим рівнем саморегуляції, саморефлексії та самооцінки. Також вона передбачає швидку, гнучку та адаптивну реакцію на змінні обставини і оточення. Компетенція також враховує відповідність кваліфікаційним характеристикам з урахуванням потреб локальних і регіональних ринків праці, а також здатність виконувати специфічні види діяльності в залежності від поставлених завдань, проблемних ситуацій і т. д. [1].

С. Бондар визначає компетенцію як здатність вирішувати проблеми, використовуючи не лише наявні знання, але й інтенсивно залучаючи розум, досвід та творчі здібності учнів [2]. Він також підкреслює, що компетентність полягає в здатності особистості діяти, але це можливо лише тоді, коли вона особисто зацікавлена в цьому. Бондар визначає природу компетентності як явище, що може проявлятися лише в гармонії з цінностями людини, тобто при глибокому особистісному зацікавленні в конкретній сфері діяльності. Таким чином, в цих визначеннях компетенції відзначається практична орієнтованість дій, наявність ціннісного компонента та важливість рефлексії.

Аналіз науково-педагогічної літератури підтверджує, що вивчення та розгляд понять, таких як "компетентність", "компетенція", "компетентний",

"професійна компетентність", "ключова компетентність" та інші компетентнісні терміни, знаходиться в постійному розвитку. У психологічних словниках термін "компетентність" описується як "психосоціальна якість, що виражається в силі та впевненості, впливаючи з відчуття власної успішності та корисності, яке надає особі усвідомлення її здатності ефективно взаємодіяти з оточенням" [28]. Також це визначається як рівень соціальної та психологічної зрілості, що передбачає певний рівень психічного розвитку та готовність до конкретного виду діяльності, що дозволяє особі успішно функціонувати в суспільстві та інтегруватися в нього [40].

Отже, в психології узагальнене поняття компетентності особи необхідно пов'язувати із проведенням діяльності в умовах соціального оточення, включаючи особистісний (психологічний) та соціальний аспекти. Ці компоненти виявляються як у готовності особи до конкретних дій (основаній на загальній та професійній підготовці), так і в її впевненості в успішній соціальній взаємодії з суспільством та успішній інтеграції в його структури (на основі розвитку психосоціальних якостей та здібностей особистості).

Розглянемо висвітлення компетентності як поняття у фаховій психолого-педагогічній літературі та роль діяльності в його визначенні.

Враховуючи різноманітність компетенцій у загальному їх розумінні, не обмежуючись конкретною сферою діяльності, і у контексті освіти, відзначаючи освітню компетенцію, він визначає її як "сукупність взаємопов'язаних смислових орієнтацій, знань, вмінь, навичок і досвіду діяльності учня стосовно конкретного кола об'єктів реальної дійсності, які є необхідними для реалізації особисто і соціально значущої продуктивної діяльності" [16]. Термін "компетенція" також використовується для позначення інтегрованої характеристики якості випускника, що є категорією результату освіти у формі досвіду чотирьох видів:

- Досвід пізнавальної діяльності, зафіксований у вигляді знань.
- Досвід використання відомих методів діяльності у формі вмінь діяти за зразком.

- Досвід творчої діяльності у формі вмінь приймати ефективні рішення в проблемних ситуаціях.

- Досвід виявлення емоційно-ціннісних ставлень у формі особистісних орієнтацій.

Аналіз понять компетенції в педагогічній літературі виявляє ключові терміни, які характеризують цей феномен:

- Приналежність по праву, включаючи коло питань, в яких особа має пізнання та досвід, що дозволяє робити обґрунтовані висновки.

- Коло повноважень, що надані законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовцю, визначає владу та обов'язки в конкретній сфері.

- Предметна галузь, де індивід проявляє відмінну обізнаність і виявляє готовність до діяльності.

- Знання та досвід в конкретній галузі.

- Особливий інформаційний ресурс для індивіда чи організації.

- Досвід, знання та навички у способі організації та управління діяльністю для досягнення поставленої мети, включаючи метазнання, яке визначає контроль за іншими знаннями.

Це означення компетенції включає в себе:

Інтегрована сукупність характеристик: Об'єднання різних аспектів, таких як знання, уміння, навички, здібності, мотиви, переконання і цінності, яке забезпечує високий рівень виконання професійної діяльності та досягнення конкретного результату.

Базова характеристика особи: Основний опис особистості, включаючи її основні риси та якості.

Внутрішні, потенціальні психологічні новоутворення: Це внутрішні процеси та властивості, які можуть з'явитися у вигляді нових елементів у психологічній структурі та потім виявляються у конкретній діяльності.

Інтегративна характеристика якості підготовки випускника: Загальний огляд якості підготовки особи для випуску, включаючи різні аспекти.

Відкрита система: Система, яка включає в себе процедурні та ціннісно-сміслові знання, які взаємодіють між собою, активізуючись та збагачуючись у процесі діяльності при зіткненні з реальними життєво важливими проблемами.

Отже, компетенцію можна тлумачити у трьох аспектах: 1) як область знань, в яких особа повинна мати розуміння; сфера повноважень, що делеговані суб'єкту (посадовцю, органу управління, групі тощо); 2) як набутий досвід, інформаційний ресурс, знання у конкретній предметній галузі, що належать суб'єкту; 3) як соціально визначені вимоги до підготовки особи у конкретній сфері.

Різні визначення компетенції можуть акцентувати увагу на зовнішніх діях або внутрішніх особливостях особистості; розглядати знання як передумову умінь; включати систему цінностей і ставлень.

Узагальнено можна сказати, що для більшості визначень компетенції є спільним розуміння її як важливої якості особистості чи потенційної здатності особи ефективно вирішувати різноманітні завдання. Це включає комплекс знань, умінь, навичок і способів діяльності, взаємопов'язаних між собою і необхідних для успішного виконання якісної продуктивної діяльності в певній сфері. Також важлива взаємодія між когнітивними і афективними навичками, а також наявність мотивації та відповідних цінностей.

Давайте розглянемо різні підходи до визначення терміну "компетентність". Дж. Равен визначав компетентність як специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання конкретної дії в певній предметній галузі. Це включає в себе вузькоспеціалізовані знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії. Бути компетентним означає мати набір специфічних компетентностей на різних рівнях. Дж. Равен виділяє чотири компоненти в структурі компетентності: когнітивний, афективний, вольовий, навички і досвід.

Експерти програми "DeSeCo" визначають компетентність як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, а також виконувати поставлені завдання. Згідно з експертами "DeSeCo", внутрішня структура компетентності включає знання, пізнавальні і практичні уміння, ставлення, емоції, цінності та етичні норми, а також мотивацію.

Проаналізуємо взаємозв'язок між знаннями, уміннями та компетентністю. Компетентність представляє собою особливе ключове поняття, оскільки, по-перше, воно об'єднує когнітивний та діяльнісний аспекти; по-друге, воно включає інтерпретацію змісту освіти, спрямованого на "результат"; по-третє, ключова компетентність є інтегративною за природою, оскільки вона включає різні уміння та знання, пов'язані з широким спектром діяльності. У "Стратегії модернізації змісту загальної освіти" Росії особливий акцент робиться на тому, що не слід ставити компетентність у протиставлення до знань, умінь і навичок.

Концепція компетентності охоплює більший діапазон значень, ніж поняття знань, умінь і навичок. Вона включає ці елементи (хоча не обмежується простою сумою "знань - умінь - навичок"), маючи трохи відмінний сенсовий вектор. Компетентність є інтегрованим результатом освіти, який, відмінно від функціональної грамотності, дозволяє вирішувати широкий спектр завдань. Вона відрізняється від навичок тим, що має усвідомлений характер (передбачає етап визначення мети), та від уміння - можливістю перенесення (пов'язана з цілим класом ситуацій), покращується не завдяки автоматизації і перетворенню на навичку, а завдяки інтеграції з іншими знаннями, уміннями та навичками. Зростання компетентності відбувається через усвідомлення загального контексту діяльності. У відміню від знань, компетентність існує у формі дії, як реальної, так і мисленнєвої, а не у формі інформації про неї. Крім того, компетентність співвіднесена з ціннісними і смисловими аспектами особистості та має практично-орієнтовану спрямованість.

Давайте розглянемо ролі, які відіграє компетентність в структурі особистості, система яких визначає структуру самої компетентності. Компетентність є передумовою для розвитку та формування високорозвинених

мислень, мотивацій, цінностей та орієнтацій особистості. Особистість, яка прагне до самоствердження у власній діяльності, реалізації творчого потенціалу, виявлення своїх здібностей, отримання авторитету серед колег і самореалізації, виявляє мотиваційно-спонукальну функцію компетентності.

Компетентність сприяє активізації пізнавальної та інтелектуальної діяльності особистості. Це виявляється у її зацікавленості та осмисленні накопичених людством знань, що сприяє розширенню освіченості, кругозору та ерудиції, орієнтованих на перспективний розвиток. Такий прояв можна визначити як реалізацію гностичної функції компетентності.

Виявлення отриманих знань у практичній діяльності через розвиток умінь і навичок визначає діяльнісну функцію компетентності в структурі особистості.

Крім того, компетентність проявляється у здатності особистості до вольових напружень, мобілізації власних сил для подолання труднощів у процесі пізнавальної чи професійної діяльності. Це включає наполегливість, витривалість та стриманість, що свідчить про емоційно-вольову функцію компетентності в структурі особистості.

Зазначені вище функції сприяють усвідомленій та мотивованій поведінці особистості, підтримують емоційний фон, силу та спрямованість, розвивають навички вирішення життєвих і виробничих завдань.

Оцінка відношення та усвідомлення людиною власного рівня знань, поведінки, морального кодексу, інтересів, ідеалів і мотивів, а також цілісна самооцінка як особистості, визначають ціннісно-рефлексивну функцію компетентності.

Комунікабельність, відкритість до спілкування та збагачення у процесі міжособистісної взаємодії, виражають результат комунікативної функції компетентності.

Важливо зауважити, що серед цих функцій, системоутвірною є діяльнісна функція, оскільки компетентність виявляється в умінні ефективно вирішувати проблеми у певній предметній галузі, проектувати власну діяльність і досягати

якісних та результативних результатів. Ступінь розвиненості функцій компетентності визначається її внутрішньою структурою.

Отже, аналіз понять "компетенція" і "компетентність" призводить до таких висновків:

Компетенція – це визначена, віддалена вимога до підготовки особи, включаючи властивості та потенційні здатності, а також наперед задані вимоги щодо знань та досвіду в певній сфері.

Компетентність – це володіння компетенцією, що проявляється в ефективній діяльності та включає особисте ставлення до предмету і результату діяльності. Це інтегративне утворення особистості, яке об'єднує знання, уміння, навички, досвід і особистісні властивості для розв'язання проблем і завдань у реальних життєвих ситуаціях. "Компетентність" є системним поняттям і має свою структуру, рівні, функції та характеристики. Компетентність досягається шляхом опанування певних компетенцій і їх реалізації в досвіді конкретної діяльності.

У сфері психологічної науки прихильники діяльнісної теорії особистості (Б. Ананьєв, С. Максименко, С. Рубінштейн та інші) розглядають індивіда як учасника в діяльності, що є складною динамічною системою взаємодії суб'єкта з оточуючим середовищем. Цей процес включає в себе формування властивостей суб'єкта [5; 35; 40]. В рамках розвитку діяльнісного підходу К. Абульханова розглядає саму діяльність як конкретну форму прояву людської активності [1; 2; 3]. Згідно з поглядом О. Леонтьєва, через діяльність та в процесі неї людина формує свою самопізнання [31]. В контексті думки А. Маслоу, розвиток професійної майстерності, продуктивності та компетентності особистості є активними засобами її адаптації до реальності [44].

За висловами вчених, розуміння майстерності та компетентності людини у ролі фахівця уявляється в контексті конкретної діяльності особистості, яка ґрунтується на набутті нею знань, умінь та навичок у процесі навчання. Ці компетентності виявляються в сфері суспільних (професійних) відносин, де

вони проявляються [6; 13; 38; 41]. Відповідно, відсутність компетентності в конкретних ситуаціях діяльності не є ознакою некомпетентності, а скоріше є потенційною можливістю [15]. І. Щербакова наголошує, що компетентність є особистісною характеристикою, яка проявляється тільки в ході діяльності [78].

А. Маркова вважає, що компетентність, яка є складовою професіоналізму, визначає сам професіоналізм. За її словами, бути компетентним означає не лише мати знання, але й ефективно їх застосовувати у конкретних ситуаціях діяльності, відповідно до професійних стандартів і суспільних вимог [42].

Отже, під поняттям «компетенція» слід розуміти область питань, в яких конкретна особа (яка є компетентною) володіє знаннями та досвідом. Згідно з визначенням, компетенція служить основою для подальшого формування та розвитку компетентності" [18]. У відповідності до компетентнісного підходу, що отримав визнання на міжнародному рівні, компетентність в широкому розумінні є сукупністю різних видів компетентностей, які формуються через навчання та дії впливу різних суспільних та особистісних факторів. Вона визначається як здатність особи застосовувати (мобілізувати) отримані знання, уміння та досвід. За визначенням ЮНЕСКО, компетентність - це "здатність ефективно та творчо використовувати знання та уміння в міжособистісних відносинах - в ситуаціях взаємодії з іншими людьми в соціальному контексті, так і в професійних ситуаціях" [27].

Компетентність, як складна інтегрована якість, що вказує на конкретний рівень розвитку особистості, представляє собою динамічну категорію, змінювану упродовж часу. На кожному етапі освітнього процесу людина досягає свого високого рівня компетентності [33]. Під час дорослості, коли основним видом діяльності є праця, професійні вимоги впливають на особистість, формуючи професійну компетентність фахівця у конкретній сфері діяльності [20].

Аналіз різних підходів до розуміння сутності професійної компетентності вказує на її динамічний характер: вона визначається діалектикою діяльності та охоплює всі аспекти особистості [24]. Одна з ключових характеристик поняття

"компетентність" полягає в його динамізмі та мобільності комплексу професійних знань і вмінь. Знання компетентної особистості є оперативними і гнучкими, постійно оновлюються разом із розвитком вмінь [19; 27; 35].

Слід відзначити, що терміни "компетентність" і "професійна компетентність" мають відмінне значення одне від одного [42; 43; та ін.]. Поняття "загальна компетентність", в рамках глядіння на діалектику людини, є ширшим за поняття "професійна компетентність", оскільки вже на шкільному етапі компетентність формується як обов'язковий результат шкільної діяльності та визначається як "допрофесійна" [29; 34].

У системі освіти, орієнтованій на компетентність, загальна компетентність особистості розглядається як більш узагальнююче поняття, що визначає її як одну з складних особистісних якостей на різних етапах розвитку. Загальна компетентність допомагає особистості "знати як робити" [39], є базисом для її життєвого розвитку та професійного становлення.

Виходячи з розуміння компетентності особистості як ознаки розвитку на певному етапі життя, давайте розглянемо структуру "загальної компетентності" особистості як результату освітньої (педагогічної) діяльності.

Система набуття компетентностей у процесі навчання за компетентнісним підходом складається з таких видів: 1) основних; 2) загальнопредметних; 3) предметних компетентностей [27]. Психологічні особливості особистості відіграють важливу роль у формуванні цієї системи компетентностей [28; 36]. Для сучасної особистості, майбутнього професіонала, було визначено такий набір ключових компетентностей: 1) міжкультурна; 2) інформаційна; 3) соціальна; 4) політична; 5) комунікативна; 6) загальнокультурна; 7) когнітивно-інтелектуальна; 8) трудова; 9) побутова [27].

Професійна компетентність – це нова якість професійної підготовки, зауважує М. Чошанов [41]. Професіоналізм фахівця можна вважати головним елементом обраної ним сфери діяльності. У термінах "професіоналізму" відображається рівень володіння людиною психологічною структурою професійної діяльності. "Поняття професіоналізму виходить за межі просто

висококваліфікованої праці. Невід'ємною частиною професіоналізму є професійна компетентність" [21].

У психологічних вивченнях професійну компетентність розглядають як не лише засвоєння знань, але й як "сукупність психічних якостей особистості, які дозволяють діяти самостійно та відповідально, виконувати трудові функції" [10]. У фаховій літературі, найчастіше, під цим терміном розуміють складну інтегровану якість особистості, яка дозволяє здійснювати певну професійну діяльність. При цьому мова йде не про окремі знання або вміння, а про властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність в цілому [22].

У складі професійної компетентності педагога виділяються чотири компоненти: 1) мотиваційно-вольовий – включає мотиви, установки, творчий вияв особистості в професії; наявність оптимістичної зацікавленості в професійній діяльності; 2) функціональний – проявляється у знаннях про способи психолого-педагогічної діяльності, необхідні для реалізації навчальних технологій; 3) комунікативний – включає психологічні вміння висловлювати думки, аргументувати і переконувати, передавати емоційну та раціональну інформацію, встановлювати міжособистісні зв'язки, узгоджувати діалогічні позиції, обирати оптимальний стиль спілкування в різних ситуаціях, організувати і підтримувати діалог; 4) рефлексивний – проявляється у вмінні свідомо контролювати результати своєї діяльності та рівень власного розвитку й досягнень. Вказані характеристики професійної компетентності педагога не можна розглядати ізольовано, оскільки вони мають інтегративний, цілісний характер [21].

Розуміння інтегрованої природи професійної компетентності дозволяє розглядати її як комплекс компетентностей за компетентнісним підходом, що дозволяє виконувати конкретну діяльність на основі високоефективної професіоналізації. Згідно з підходом деяких вчених, який базується на оцінці різних аспектів розвитку професіоналізму фахівця, виділяються основні системні види професійної компетентності:

- Спеціальна (діяльнісна) професійна компетентність проявляється у високому рівні володіння професійною діяльністю, включаючи спеціальні знання та їхнє використання на практиці. Вона також передбачає здатність планувати свій подальший професійний розвиток.
- Соціальна компетентність виражається у соціальній відповідальності за результати професійної праці, бажанні до співпраці, високому рівню професійної взаємодії та спілкування.
- Особистісна компетентність включає володіння методами особистісного самовираження та саморозвитку, а також опір професійній деформації.
- Індивідуальна компетентність виявляється у володінні методами самореалізації та розвитку індивідуальності в межах професії, готовності до індивідуального самозбереження та професійного зростання [42].

Багато інших дослідників підтримують цю позицію, розглядаючи ці чотири види компетентностей як складові "структури ключових професійних компетентностей" педагогічного фахівця [15].

1.2. Психологічна компетентність як складова професійної компетентності

Формування і розвиток професійної компетентності фахівця відбувається під час його професійної підготовки та подальшої практичної діяльності, як відзначають Ю. Варданян, Л. Карпова, Л. Шевчук та інші дослідники. Ці компетентності, які складають загальну інтегровану структуру професійної компетентності, формуються та розвиваються під час професійного навчання та практичної діяльності, на базі попередньо сформованих компетентностей. У ієрархічній моделі педагогічної компетентності, запропонованій С. Дружиловим, знаннява компетентність є основою, на якій ґрунтуються інші складові, такі як діяльнісна, комунікативна, емоційна, особистісна та творча

компетентності, що набуваються під час професійної психолого-педагогічної підготовки [21].

Відповідно до психологічних досліджень, структура та зміст професійної компетентності в значній мірі залежать від специфіки виконуваної професійної діяльності та її віднесення до конкретних типів і факторів професіоналізації [39]. Розглянемо професійну компетентність, яка визначається характером педагогічної діяльності фахівця.

Дослідження професійної компетентності майбутнього фахівця в умовах його діяльності отримали широкий аналіз у сучасній психолого-педагогічній літературі. Проведений аналіз фахових джерел дозволяє виділити основні методологічні концепції та підходи до визначення професійної компетентності майбутнього медичного фахівця):

– компетентнісна концепція – в умовах розвитку сучасної освітньої парадигми компетентність педагога розглядається як сукупність сформованих під час профпідготовки професійно-особистісних утворень – компетентностей, що містять інтелектуальні, емоційні та моральні складові та включають фахово-необхідні знання, вміння, ставлення, досвід діяльності та поведінкові моделі особистості, сформовані в процесі професійного навчання [28]. Компетентнісна У контексті розвитку сучасної освітньої парадигми, компетентнісна концепція розглядає компетентність педагога як сукупність формованих під час професійної підготовки професійно-особистісних утворень, що включають інтелектуальні, емоційні та моральні складові. Ці утворення включають фахові знання, вміння, ставлення, досвід діяльності та особистісні моделі поведінки, які формуються в процесі професійного навчання [28]. Підхід, заснований на компетентнісній концепції, інтегрує змістову та процесуальну основу педагога (викладача) разом із його психолого-особистісними характеристиками, як вказують Т. Балихіна, А. Денісова [10], Л. Васильченко [15], О. Волченко [18] та інші.

Компетентнісний підхід ставить у центр уваги не тільки «наповненість» людини знаннями, як це передбачалося у традиційній, тобто «знаннєвій» парадигмі, але й її здатність вирішувати проблеми, що виникають у процесі осмислення реальності і самоідентифікації, в освоєнні новітніх технік і технологій, у взаємодії та стосунках з оточенням, у виявленні / відхиленні від етичних норм, вирішенні особистих проблем, пов'язаних із вибором стилю життя та модусом вивчення, впорядкуванні конфліктів і подоланні труднощів, виборі професії та усвідомленні власної готовності до навчання у вищому навчальному закладі, «професійної придатності», визначенні власного шляху навчання та професійного зростання [2; 4].

У цьому контексті варто згадати чотири основні принципи, сформульовані в доповіді "Освіта: прихований скарб" Міжнародної комісії з освіти для XXI століття і які мають бути заложені в основу сучасної освіти: навчитися жити, навчитися пізнавати, навчитися робити і навчитися здійснювати [5].

Розуміння інтегрованої сутності професійної компетентності дозволяє розглядати її на основі компетентнісного підходу як комплексу складових – компетентностей, що сприяють виконанню певної діяльності на основі високоефективної професіоналізації. А.К. Маркова, базуючись на оцінці різних аспектів розвитку професіоналізму фахівця, виокремлює такі ключові системні види професійної компетентності:

Спеціальна (діяльнісна) професійна компетентність, яка проявляється в опануванні власної професійної діяльності на достатньо високому рівні, включаючи не лише спеціальні знання, але й уміння їх застосовувати на практиці, а також здатність проектувати свій подальший професійний розвиток.

Соціальна компетентність, що передбачає соціальну відповідальність за результати професійної діяльності, схильність до співробітництва, високий рівень професійної взаємодії та спілкування.

Особистісна компетентність, яка включає володіння прийомами особистісного самовираження та саморозвитку, а також здатність протистояти професійній деформації.

Індивідуальна компетентність, що передбачає володіння прийомами самореалізації та розвитку індивідуальності в межах професії, а також здатність до індивідуального самозбереження та готовність до професійного зростання [42]. Цю позицію підтримують у своїх дослідженнях також багато інших науковців [21; 28; 39]. Наприклад, Л. Васильченко розглядає ці чотири види компетентностей у "структурі ключових професійних компетентностей" педагогічного фахівця [15].

В українських дослідженнях професійної компетентності медиків згадуються роботи таких вчених як А. Борисюк та Н. Чепелева. А. Борисюк розглядає професійну компетентність медика як сукупність різних професійних якостей, таких як мотиваційні, когнітивні, емоційні, регулятивні та комунікативні. Н. Чепелева вбачає професійну компетентність як комбінацію теоретичних і практичних знань та сформованого когнітивного досвіду, необхідних для успішної професійної діяльності. Крім того, В. Вільям Вентрес виділяє кілька стадій професійного розвитку лікаря, таких як професійна компетентність, здатність працювати лікарем, відповідальність за власні дії, клінічні уміння та пристосованість особи до професійного середовища.

Є. Павлютенков, аналізуючи поняття професійного розвитку фахівця, розглядає такі аспекти професійної компетентності: мотивацію, комплекс «знання-уміння-навички» та самосвідомість, виражену у здатності до саморефлексії та самокоригування. За його думкою, основною метою формування професійної компетентності є досягнення конкурентоспроможності, яка проявляється у вмінні комунікувати в фаховому середовищі, вирішувати завдання, організовувати професійну діяльність, приймати рішення в нестандартних ситуаціях, розподіляти ресурси для досягнення поставлених цілей, аналізувати та коригувати власну діяльність, а також постійно розвиватися [25].

Отже, компетентність сімейного лікаря може бути описана як «...комплекс теоретичних та практичних знань лікаря, а також його вміння та навички в організації лікувального процесу та ефективної взаємодії з усіма учасниками лікувального процесу». Ці знання, вміння та навички дозволяють сімейному лікарю працювати відповідно до фахових стандартів і виявляти себе як конкурентоспроможний фахівець. Це визначає готовність сімейного лікаря до виконання своєї роботи, лікування пацієнта чи його сім'ї відповідно до законів країни та визначених деонтологічних та етичних стандартів, при цьому дотримуючись лікарських цінностей та загальносуспільно-етичних норм.

Зважаючи на те, що компетентнісний підхід за своєю сутністю є антропоцентричним, наразі актуальним є дослідження психолого-педагогічної компетентності лікаря, яку розуміють як готовність і здатність лікаря ефективно вирішувати завдання, пов'язані з навчанням і вихованням пацієнтів [2]. Психолого-педагогічна компетентність - це інтегральна якість особистості, яка формується шляхом синтезу теорії і практики формулювання завдань навчання і виховання пацієнтів, що виявляється в бажанні і вмінні планувати та здійснювати цей процес, аналізувати хід і результати вирішення педагогічних задач, а також постійно коригувати діяльність з навчання та виховання пацієнтів на основі рефлексії [там же].

За наявними джерелами зазначається, що успішний процес формування професійної компетентності лікаря можливий лише за умови, що він опосередковано впливає на особистість студента, стимулюючи його внутрішню активність та формуючи власні мотиваційні сили, які потім визначають його професійні дії, тобто конкретні патерни поведінки. Крім того, деякі вчені вважають, що механізми професійного розвитку є максимально індивідуалізованими. Важливо відзначити, що підготовка майбутнього фахівця у сфері педіатрії повинна бути оптимізована з урахуванням особливостей розвитку маленького пацієнта, а також необхідності встановлення співпраці між лікарем та його родинами з одного боку, і студентом-медиком з іншого. Наприклад, під час моделювання клінічних випадків, особливо під час

стажування на 4-5 курсах, усі учасники освітньо-виховного процесу повинні ширше використовувати рефлексію, емпатію, особистісні та комунікативні здібності, оскільки це допоможе розглянути ситуацію з різних позицій та сприятиме формуванню професіоналізму та професійної ідентифікації майбутнього медика. Також важливо зазначити, що окремі аспекти професійної компетентності майбутнього лікаря взаємодіють з елементами соціально-психологічної компетентності. Отже, на наш погляд, раціональним є поєднання деяких з них для оптимізації підготовки студента-медика:

- ✓ базові знання, які включають загальну культурну компетентність;
- ✓ креативне мислення, яке є основою для розвитку клінічного мислення;
- ✓ поведінковий аспект, який сприяє створенню стратегії дій у нестандартних клінічних ситуаціях;
- ✓ мотиваційний аспект, що включає розширення соціальних інтересів, орієнтацію на взаємодію, високі цілі і потреби у спілкуванні, готовність демонструвати свою компетентність, відповідальність та інші аспекти;
- ✓ емоційний аспект, який відображає гуманістичне ставлення до спілкування;
- ✓ високий рівень емпатії та вміння саморефлексії;
- ✓ позитивне сприйняття;

Комунікативна компетентність студента-медика складається з різних компонентів, про які згадується в літературі:

Гностичний компонент, який охоплює систему знань про сутність, структуру, функції та особливості комунікації, а також знання про різні стилі спілкування та креативне мислення.

Когнітивний компонент, що включає загальні та спеціальні комунікативні вміння, які дозволяють успішно встановити контакт з іншими людьми, а також перцептивні здібності.

Виконавський компонент, який визначається вміннями та навичками ведення діалогу.

Емоційний компонент, який передбачає гуманістичне ставлення до спілкування, інтерес до інших людей, високий рівень емпатії та саморефлексії.

Крім того, критеріями визначення комунікативної компетентності є:

- Перцептивна компетентність, що включає уміння почати діалог і розпізнавати невербальні та вербальні вирази співрозмовника.
- Емпатія, яка означає співчуття та співпереживання, здатність досягати взаєморозуміння та прихильності під час взаємодії.
- Толерантність, яка передбачає турботу про інших, не принижуючи гідності, терпляче ставлення один до одного, уміння йти на компроміс тощо.
- Професійна рефлексія, яка слугує мірою психологічної готовності до діяльності лікаря.

Впровадження компетентнісного підходу у вищу медичну освіту призначене для забезпечення очікуваних змін і практичної реалізації реформ у сфері підготовки медичних кадрів і, відповідно, в системі практичної охорони здоров'я. Мета полягає в підготовці та наданні країні динамічних, кваліфікованих, конкурентоздатних лікарів, які можуть швидко реагувати на сучасні виклики та адаптуватися до змінюючогося оточення. Такі лікарі також повинні бути готові до навчання протягом усього життя та до навчання та виховання своїх пацієнтів.

1.3 Умови розвитку психологічної компетентності майбутнього медика в умовах професійної підготовки

Дослідження умов розвитку психологічної компетентності майбутніх медиків має велике значення з кількох причин. По перше, це підвищення якості медичної допомоги. Медики з високим рівнем психологічної компетентності можуть краще розуміти потреби пацієнтів, налагоджувати з ними контакт, надавати їм психологічну підтримку та вести ефективну психотерапію. Також це призводить до покращення результатів лікування, підвищення рівня *satisfacції* пацієнтів та зменшення ризику медичних помилок. По друге, це

збереження психічного здоров'я медиків. Адже робота з пацієнтами, які мають різні проблеми та переживання, може бути емоційно виснажливою. Медики з високим рівнем психологічної компетентності краще справляються зі стресом, емоційним вигоранням та професійною деформацією. По третє, підвищення престижу медичної професії. Як свідчить практика, медики, які володіють психологічною компетентністю, користуються більшою довірою та повагою з боку пацієнтів. Водночас, це сприяє підвищенню престижу медичної професії та залученню до неї талановитих молодих людей. По-четверте, розвиток психологічної культури в суспільстві. Дослідження умов розвитку психологічної компетентності майбутніх медиків може допомогти у формуванні більш психологічно грамотного суспільства. Це в свою чергу може призвести до покращення психологічного клімату в сім'ях, трудових колективах та в суспільстві в цілому.

Таким чином, дослідження умов розвитку психологічної компетентності майбутніх медиків має не лише практичне, але й значне соціальне та гуманітарне значення.

Дослідженням умов розвитку психологічної компетентності займаються багато науковців у різних країнах світу. В. Роменець досліджував психологічні особливості професійної діяльності медиків та шляхи формування психологічної компетентності майбутніх лікарів. Л. Серова вивчала психологічні фактори, що впливають на ефективність спілкування медиків з пацієнтами. О. Мороз розробила програму розвитку психологічної компетентності майбутніх психологів.

В Роджерс розробив теорію клієнт-центрованої психотерапії, яка використовується в психологічній роботі з пацієнтами. А. Адлер досліджував проблеми індивідуальної психології та формування почуття спільності. Е. Фром вивчав проблеми гуманістичної психології та людської природи. Це лише деякі приклади науковців, які досліджують умови розвитку психологічної компетентності. Їхні дослідження дають цінну інформацію для розробки

програм підготовки психологів та інших фахівців, які потребують психологічної компетентності в своїй роботі.

Аналізуючи праці науковців та практиків, ми конкретизували умови розвитку особливостей психологічної компетентності майбутнього медика в умовах професійної підготовки (рис.1.1)

Рисунок 1.1 – Умови розвитку особливостей психологічної компетентності майбутнього медика в умовах професійної підготовки

1) *Формування мотивації до розвитку психологічної компетентності.*

Мотивація – це ключовий фактор, який визначає успішність будь-якої діяльності, включаючи й розвиток психологічної компетентності.

Існує ряд умов, які сприяють формуванню мотивації до розвитку психологічної компетентності у майбутніх медиків:

1. Роз'яснення важливості психологічної компетентності для успішної професійної діяльності: студентам необхідно чітко розуміти, чому їм, як майбутнім медикам, необхідна психологічна компетентність. Це можна зробити, пояснюючи їм, що психологічна компетентність дозволяє: краще

розуміти потреби пацієнтів, налагоджувати з ними контакт, надавати їм психологічну підтримку, вести ефективну психотерапію, зменшувати ризик медичних помилок, зберігати власне психічне здоров'я.

2. Демонстрація прикладів ефективної роботи медиків з високим рівнем психологічної компетентності. Дуже важливо, щоб студенти бачили приклади того, як медики з високим рівнем психологічної компетентності успішно вирішують професійні завдання. Це можна зробити, запрошуючи на лекції та семінари практикуючих медиків, які мають досвід роботи з психологічними проблемами пацієнтів. Також можна використовувати навчальні відео та фільми, які демонструють приклади ефективної психологічної роботи з пацієнтами.

3. Створення атмосфери підтримки та прийняття в навчальному середовищі. Важливо, щоб студенти відчували себе комфортно та впевнено, коли вони вивчають психологію. Викладачі повинні створювати атмосферу підтримки та прийняття, де студенти не бояться помилятися і можуть вільно ділитися своїми думками та почуттями. Це можна зробити, використовуючи різні методи активного навчання, такі як дискусії, групові проекти, рольові ігри.

4. Заохочення самостійної роботи над розвитком психологічної компетентності. Важливо, щоб студенти не лише отримували знання з психології на лекціях і семінарах, але й самостійно працювали над розвитком своїх психологічних навичок. Викладачі можуть заохочувати це, рекомендуючи студентам додаткову літературу, пропонуючи їм участь в тренінгах, семінарах, конференціях.

5. Використання інтерактивних методів навчання. Використання інтерактивних методів навчання, таких як дискусії, групові проекти, рольові ігри, може зробити процес вивчення психології більш цікавим та захоплюючим. Це може допомогти студентам краще засвоїти матеріал та сформувати стійку мотивацію до розвитку психологічної компетентності.

2) Оволодіння теоретичними знаннями з психології є однією з ключових умов розвитку психологічної компетентності майбутніх медиків. Ці знання

дають їм основу для розуміння людської поведінки, психічних процесів та закономірностей розвитку особистості. Існує ряд методів, які можна використовувати для оволодіння теоретичними знаннями з психології:

1. Лекції. Лекції є традиційним методом навчання, який дозволяє викладачеві систематично викласти матеріал з психології. Важливо, щоб лекції були цікавими та інформативними, щоб студенти могли не лише запам'ятати факти, але й зрозуміти закономірності та принципи психології.

2. Семінари. Семінари дають можливість студентам обговорити та поглибити знання, отримані на лекціях. На семінарах студенти можуть: висловлювати свої думки та почуття, задавати питання, ділитися своїм досвідом, працювати над завданнями.

3. Практичні заняття. Практичні заняття дозволяють студентам відпрацювати навички, необхідні для роботи з людьми. На практичних заняттях студенти можуть: проводити психологічні тести, надавати психологічну підтримку, вести психотерапевтичні бесіди.

4. Самостійна робота. Самостійна робота є важливим фактором успішного оволодіння знаннями з психології. Студенти можуть самостійно: читати підручники та наукові статті, вивчати додаткові матеріали в Інтернеті, брати участь в тренінгах та семінарах.

Важливо, щоб викладачі використовували різні методи навчання, щоб зробити процес оволодіння знаннями з психології максимально ефективним.

3) *Розвиток практичних навичок психологічної взаємодії.* Розвиток практичних навичок психологічної взаємодії є однією з найважливіших умов формування психологічної компетентності майбутніх медиків. Ці навички дозволяють їм ефективно спілкуватися з пацієнтами, їхніми родичами та колегами, надавати психологічну підтримку та вести психотерапевтичну роботу.

Існує ряд методів, які можна використовувати для розвитку практичних навичок психологічної взаємодії:

1. Рольові ігри. Рольові ігри дозволяють студентам відпрацювати навички спілкування в різних ситуаціях. Наприклад, студенти можуть розігрувати такі ситуації: співбесіда з пацієнтом, надання психологічної підтримки, проведення психотерапевтичної бесіди.

2. Тренінги. Тренінги дають можливість студентам отримати практичні знання та навички з психологічної взаємодії. На тренінгах студенти можуть: навчитися активному слуханню, вивчити методи психологічної підтримки, опанувати основами психотерапії.

3. Супервізія. Супервізія – це метод професійної допомоги, який полягає в обговоренні з більш досвідченим колегою випадків з практики. Супервізія може допомогти студентам: проаналізувати свої помилки, визначити кращі способи роботи з пацієнтами, підвищити свою кваліфікацію.

4. Самостійна робота. Самостійна робота є важливим фактором успішного розвитку практичних навичок психологічної взаємодії. Студенти можуть самостійно: читати книги та статті з психології, переглядати навчальні відео, практикуватися в спілкуванні з друзями та знайомими.

Важливо, щоб викладачі використовували різні методи для розвитку практичних навичок психологічної взаємодії, щоб зробити цей процес максимально ефективним.

4) *Формування особистісних якостей, необхідних для успішної психологічної роботи.* Розвиток особистісних якостей є не менш важливим фактором, ніж оволодіння теоретичними знаннями та практичними навичками, для успішної психологічної роботи. До особистісних якостей, необхідних для успішної психологічної роботи, належать: емпатія (здатність розуміти та співпереживати почуттям інших людей); толерантність (прийняття людей такими, якими вони є, без осуду та упереджень); рефлексія (здатність усвідомлювати свої думки, почуття та поведінку); стресостійкість (здатність справлятися зі стресом та емоційним вигоранням); емоційний інтелект (здатність розуміти та керувати своїми емоціями, а також емоціями інших людей). Існує ряд методів, які можна використовувати для розвитку

особистісних якостей: 1. Самопізнання – це процес вивчення себе, своїх сильних та слабких сторін, своїх цінностей та мотивів (самопізнання може допомогти студентам, краще зрозуміти себе, розвинути свої сильні сторони, працювати над своїми слабкими сторонами). 2. Тренінги особистісного зростання: тренінги особистісного зростання дають можливість студентам розвинути такі якості, як емпатія, толерантність, рефлексія, стресостійкість, емоційний інтелект. На тренінгах студенти можуть: навчитися краще розуміти себе та інших людей, розвинути свої комунікативні навички, навчитися справлятися зі стресом. 3. Індивідуальна психотерапія може допомогти студентам вирішити особисті проблеми, які можуть заважати їм у їхній професійній діяльності. Наприклад, психотерапія може допомогти студентам: зрозуміти причини своїх проблем, розвинути здорові способи подолання труднощів, підвищити свою самооцінку. 4. Самостійна робота є важливим фактором успішного розвитку особистісних якостей. Студенти можуть самостійно: читати книги та статті з психології, переглядати навчальні відео, вести щоденник самопізнання.

Важливо, щоб викладачі створювали атмосферу підтримки та прийняття в навчальному середовищі, щоб студенти могли вільно ділитися своїми думками та почуттями, а також могли отримати допомогу в розвитку своїх особистісних якостей.

5) *Створення сприятливих умов для розвитку психологічної компетентності в навчальному закладі* - це комплексний процес, який потребує співпраці з боку адміністрації, викладачів, психологів та самих studentів. Ось кілька конкретних кроків, які можна зробити для створення таких умов:

1. Розробка та впровадження програми розвитку психологічної компетентності. Програма повинна включати в себе теоретичні курси, практичні заняття, тренінги, супервізію та інші форми роботи. Програма повинна бути адаптована до потреб specific студентів та викладачів.

2. Підготовка викладачів. Викладачі повинні мати можливість отримати знання та навички з психології, необхідні для їхньої професійної діяльності. Це може бути організовано шляхом проведення курсів підвищення кваліфікації, тренінгів, семінарів та інших форм навчання.

3. Створення психологічної служби в навчальному закладі. Психологічна служба повинна надавати студентам та викладачам психологічну допомогу та підтримку. Психологи можуть проводити консультування, психотерапію, тренінги, просвітницьку роботу та інші види роботи.

4. Заохочення самостійної роботи студентів над розвитком психологічної компетентності. Студентам можна рекомендувати читати книги та статті з психології, брати участь в тренінгах, семінарах, конференціях. Важливо створити атмосферу, в якій студенти не бояться помилятися і можуть вільно ділитися своїми думками та почуттями.

5. Створення атмосфери підтримки та прийняття в навчальному закладі. Важливо, щоб студенти відчували себе комфортно та впевнено, коли вони вивчають психологію. Викладачі та психологи повинні створювати атмосферу підтримки та прийняття, де студенти не бояться помилятися і можуть вільно ділитися своїми думками та почуттями.

Створення сприятливих умов для розвитку психологічної компетентності – це інвестиція в майбутнє студентів, викладачів та самого навчального закладу.

Висновки до розділу.

Після теоретичного аналізу, вивчення та узагальнення психолого-педагогічної літератури стає очевидним, що проблема компетентності фахівця та компетентнісний підхід у сучасній освіті залишаються актуальними в умовах змін суспільства та зростаючих вимог до якості навчання. Це стимулює подальші дослідження у напрямку вивчення теоретичних і практичних аспектів педагогічної компетентності та психолого-педагогічного професіоналізму.

Професійна компетентність визначається як професійно-особистісна якість фахівця, розвиток якої залежить не лише від рівня кваліфікації (знань та вмінь), але також від особистісних якостей, що дозволяють застосування кваліфікаційного комплексу у відповідності з суспільними умовами професійної діяльності в соціально-психологічній сфері. Професійна компетентність фахівця виявляється як взаємозв'язана сукупність компетентностей, що взаємодіють і розвиваються в комплексі, проявляючись у процесі вирішення професійних завдань різного рівня складності.

3. Після проведеного аналізу були виокремлені наступні типи професійної компетентності сімейних лікарів: професійна компетентність (яка включає наявність знань, умінь та навичок у сфері професійної взаємодії), культурно-етично-правова компетентність (яка визначається дотриманням деонтологічних принципів, знанням юридичних аспектів та світоглядом лікаря), а також індивідуальна компетентність (яка описується психологічними характеристиками лікаря).

Отже, ключовими завданнями реформування вищої освіти в Україні є перетворення кількісних параметрів освітніх послуг на якісні. У сучасних дослідженнях недостатньо уваги приділяється проблемі формування та розвитку компетентності майбутніх фахівців у умовах вищої школи.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

2.1 Організація та проведення емпіричного дослідження

Проведення аргументації щодо параметрів дослідження психологічної компетентності майбутнього медика дозволяє нам уточнити складові психологічної компетентності студента-медика (включаючи соціально-комунікативну - соціально-психологічну та комунікативну, соціально-перцептивну та аутопсихологічну) у наступному комплексі: емпатійність; рефлексивність; соціально-комунікативна компетентність особистості, яка визначається як загальна соціально-комунікативна адаптивність, толерантність, прагнення до згоди, оптимізм, фрустраційна толерантність; соціальна пластичність, соціальна ергічність, соціальна емоційність та соціальний аспект самоконтролю.

Як критерій психологічної компетентності медичного фахівця, емпатійність виступає як обов'язковий елемент навчальної взаємодії та специфічний інструмент для пізнання своїх пацієнтів на основі його здатності до відчуття, проникнення в їхні емоції. Розвинена емпатія визначає психологічну здатність сприймати почуття тих, хто вчиться, компетентність у їхньому адекватному розумінні та психологічному вирішенні емпатійних взаємин у процесі навчання.

Для визначення рівня розвитку емпатійності в структурі психологічної компетентності ми використовуємо методику І. Юсупова [37]. Ця методика досліджує емпатію - емоційний відгук людини на переживання інших людей, який проявляється у співпереживанні (ідентифікація з іншим) та співчутті (ставлення до іншого). Важливо підкреслити, що оцінюється не сам факт

переживання, а саме схильність до нього, адже прояв емоційного відгуку в реальних умовах пов'язаний з певними соціальними обмеженнями.

Дана методика дозволяє не лише визначити загальний рівень емпатії, але й її рівні в різних сферах людського життя. Автор методики класифікує емпатію виходячи з об'єкта, до якого вона спрямована - емпатія з батьками, тваринами, людьми похилого віку, дітьми, героями художніх творів, незнайомими або малознайомими людьми. Тест базується на діагностиці факторів, що зумовлюють розвиток у суб'єкта емпатійного потенціалу: здатність до прийняття ролі; сенситивність; досвід даного переживання в емоційній пам'яті досліджуваного.

Кількісно тест фіксує образи дій суб'єкта емпатії, представлені як перелік дискретного ряду відкритих змінних, актуалізованих вербальним описом і пов'язаних з відповідними їм ситуаціями. Об'єктами емпатії виступають соціальні ситуації і присутні в них персонажі, з якими досліджуваний міг співпереживати в повсякденному житті, накопичуючи емоційно-когнітивний досвід в процесі соціалізації. З усього можливого спектру емпатійних реакцій діагностується лише 6 векторів співпереживання: а) з батьками; б) з тваринами; в) з людьми похилого віку; г) з дітьми; д) з героями художніх творів; е) в міжособистісних відносинах.

Обмеження даної методики полягає в тому, що при пропонованому автором підрахунку загального балу і при описі проявів емпатії у людей з різними рівнями її прояву цей розподіл по областях не враховується, так як І. Юсупов виходить, ймовірно, з того, що загальний високий (середній, низький) рівень емпатії передбачає такі ж її рівні по всіх окремих областях. Тому при аналізі результатів слід акцентувати увагу не на загальному отриманому показнику емпатії, а саме на показниках по окремим шкалам тесту.

З метою комплексної оцінки та визначення рівня рефлексивності, ми використовуємо методику А. Карпова [24]. Методика А. Карпова – це опитувальник, який призначений для вимірювання рівня розвитку рефлексивності особистості. Методика складається з 48 тверджень, які

описують різні аспекти рефлексивності. Результати опитування обробляються за допомогою спеціального ключа, який дозволяє визначити рівень розвитку рефлексивності досліджуваного.

Методика А. Карпова має ряд переваг: простота та зручність використання, надійність та валідність, можливість використовувати для дослідження людей різного віку та освітнього рівня. Методика може бути використана: в психологічному консультуванні та психотерапії, в профорієнтації та профвідборі, в наукових дослідженнях. Як і будь-який опитувальник, методика А. Карпова може бути схильна до суб'єктивності відповідей досліджуваного. Методика не дає глибокого розуміння специфіки рефлексивності особистості. Для більш детального дослідження рефлексивності можуть використовуватися інші методи, такі як: інтерв'ю, спостереження, проєктивні методи. Незважаючи на деякі обмеження, методика А. Карпова є цінним інструментом для дослідження рефлексивності особистості.

Для вивчення ступеня вираженості соціальних аспектів ергічності, пластичності та емоційності особистості, ми використовуємо методику В. Русалова. Ця методика, розглядаючи професійну якість особистості, дозволяє провести кількісну оцінку соціальної гнучкості (пластичності) професійно-особистісної поведінки, легкість переходу у спілкуванні, здатність викладача іноземної мови до розширення спектру своєї діяльності, а також здатність до різноманіття комунікативних програм та характеристик готових форм соціального контролю. Ця методика передбачає класифікацію результатів дослідження на трьох рівнях: низькому, середньому та високому, що забезпечує диференціацію отриманих даних.

Для визначення соціально-комунікативної компетентності, ми користуємося методикою Е. Зеєра [24]. Використання цієї методики передбачає оцінку вираженості наступних параметрів психологічної компетентності: соціально-комунікативної адаптивності, прагнення до згоди, толерантності і фрустраційної толерантності, а також оптимізму особистості. Методика Е. Зеєра – це опитувальник, який використовується для оцінки психологічної

компетентності особистості. Методика складається з 40 тверджень, які описують різні аспекти психологічної компетентності. Соціально-комунікативна адаптивність: здатність людини налагоджувати контакт з іншими людьми, розуміти їхні емоції та мотиви, а також будувати конструктивні стосунки. Прагнення до згоди: потреба людини в мирному та конструктивному вирішенні конфліктів, а також уникнення ворожості та агресії. Толерантність: здатність людини приймати інакшість інших людей, поважати їхні думки, почуття та поведінку, навіть якщо вони відрізняються від власних. Фрустраційна толерантність: здатність людини справлятися з труднощами, емоційно реагувати на фрустрацію та знаходити конструктивні шляхи вирішення проблем. Оптимізм: схильність людини бачити світ у позитивному світлі, вірити в краще майбутнє та зберігати позитивний настрій навіть у складних ситуаціях.

Результати опитування обробляються за допомогою спеціального ключа, який дозволяє визначити рівень розвитку кожного параметру психологічної компетентності досліджуваного.

Переваги методики: простота та зручність використання, надійність та валідність, можливість використовувати для дослідження людей різного віку та освітнього рівня.

Застосування методики: психологічне консультування та психотерапія, профорієнтація та профвідбір, наукові дослідження.

Обмеження методики: схильність до суб'єктивності відповідей досліджуваного, не дає глибокого розуміння специфіки психологічної компетентності. Для більш детального дослідження рекомендується використовувати: інтерв'ю, спостереження, проєктивні методи.

Незважаючи на обмеження, методика Е. Зеєра є цінним інструментом для оцінки психологічної компетентності особистості.

Для визначення параметра психологічної компетентності особистості, а саме соціального аспекту професійно-психологічного самоконтролю, тобто його здатності до контролю власного професійно-педагогічного спілкування,

ми використовуємо методику М. Снайдера "Самоконтроль у спілкуванні" [26]. Ця методика дозволяє враховувати рівень інтроіндивідуального контролю в процесі міжособистісної професійної взаємодії як прояв соціального аспекту аутокомпетентності. Вона надає можливість визначити рівень самоконтролю під час навчально-комунікативної діяльності, що є важливим у професійній діяльності медичного фахівця. Методика складається з 25 тверджень, які описують різні аспекти самоконтролю. Оцінюються такі шкали:

Контроль поведінки: здатність людини стримувати імпульси, дотримуватися правил та норм поведінки, а також діяти згідно з поставленими цілями.

Контроль емоцій: здатність людини регулювати свої емоції, не піддаватися емоційним зривам та зберігати спокій у складних ситуаціях.

Контроль думок: здатність людини фокусувати свою увагу, відволікатися від нав'язливих думок та концентруватися на завданні.

Результати опитування обробляються за допомогою спеціального ключа, який дозволяє визначити рівень розвитку.

Переваги методики:

- Простота та зручність використання.
- Надійність та валідність.
- Можливість використовувати для дослідження людей різного віку та освітнього рівня.

Застосування методики:

- Психологічне консультування та психотерапія.
- Профорієнтація та профвідбір.
- Наукові дослідження.

Обмеження методики:

- Схильність до суб'єктивності відповідей досліджуваного.
- Не дає глибокого розуміння специфіки самоконтролю.

Для більш детального дослідження рекомендується використовувати:

- Інтерв'ю.
- Спостереження.
- Проективні методи.

Незважаючи на обмеження, методика М. Снайдера є цінним інструментом для оцінки самоконтролю особистості.

2.2 Результати дослідження

Показники параметра психологічної компетентності майбутніх медиків, а саме емпатійності, в контрольній і експериментальній групах представлені в табл. 2.1:

Таблиця 2.1 - Результати діагностики емпатійності майбутніх медиків

Рівні	Контрольна група (39 осіб)	Експериментальна група (39 осіб)
Дуже високий	2	-
Високий	9	6
Середній	20	22
Низький	8	11
Дуже низький	-	-

Порівняльний аналіз результатів емпіричного дослідження в контрольній та експериментальній групах показує таке. Ми виявили низький рівень емпатії у 8 респондентів контрольної групи та 11 респондентів експериментальної групи. Середній рівень емпатії переважає за кількісними показниками як у контрольній (20 осіб), так і в експериментальній (22 особи) групах. Високий рівень емпатії ми відзначили у 9 осіб контрольної групи та 6 осіб експериментальної групи. Рівень дуже високої емпатійності був виявлений тільки в контрольній групі - у 2 осіб. Показники параметру психологічної компетентності - рефлексивності майбутніх медиків, представлені в контрольній і експериментальній групах, наведені в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 - Результати діагностики рефлексивності

Рівні	Контрольна група (39 осіб)	Експериментальна група (39 осіб)
Високий	8	6
Середній	18	22
Низький	13	11

Аналізуючи результати оцінки рівня розвитку рефлексивності у майбутніх медиків у контрольній та експериментальній групах ми прийшли до висновку, що знижений рівень рефлексивності характерний для 13 осіб (33,34% респондентів) контрольної групи та у 11 осіб (28,21%) експериментальної. Середній рівень рефлексії переважає за кількісними показниками як у контрольній групі - 18 осіб (46,15%), так і в експериментальній - 22 особи (56,41%). Рівень високої рефлексивності зафіксований у 8 осіб (20,51%) контрольної групи та у 6 осіб (15,38%) експериментальної групи. Отже, можна зробити висновок, що низька рефлексивність, як психологічна особливість професійної компетентності студента-медика, характерна для значної більшості молодих медиків з невеликим досвідом у професійній діяльності.

Дані про рівень соціально-комунікативної адаптивності майбутніх медиків у контрольній і експериментальній групах наведені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 - Результати діагностики соціально-комунікативної адаптивності

Рівні	Контрольна група (осіб)	Експериментальна група (осіб)
Високий	6	7
Вищий від середнього	12	13
Середній	9	9
Нижчий від середнього	6	5
Низький	6	5

Результати оцінки соціально-комунікативної адаптивності (СКА) вказують на наступні висновки. Високий рівень СКА був виявлений у 6 осіб контрольної групи та 7 осіб у експериментальній групі. Слід зауважити, що

високий рівень СКА свідчить про обмежену адаптованість у соціально-комунікативній сфері, що особливо впливає на професійну діяльність медика. Вищий за середній рівень СКА вказує на певні труднощі у соціальній адаптації та взаємодії у професійній сфері. Цього рівня було виявлено у 12 осіб контрольної групи та 13 осіб у експериментальній групі. Низькі показники СКА вказують на гнучкість у спілкуванні, здатність до взаємодії з людьми, мобільність та швидку адаптацію до змін у професійній діяльності викладача та активність у зовнішній комунікації. У контрольній та експериментальній групах було виявлено по 6 осіб з низьким рівнем СКА.

Результати діагностики параметру психологічної компетентності майбутніх викладачів іноземної мови щодо "прагнення до згоди" представлені у таблиці 2.4 для контрольної та експериментальної груп.

Таблиця 2.4 - Результати діагностики параметру „прагнення до згоди”

Рівні	Контрольна група (осіб)	Експериментальна група (осіб)
Високий	5	6
Вищий від середнього	6	6
Середній	6	4
Нижчий від середнього	11	10
Низький	11	13

Аналіз результатів діагностики параметру "прагнення до згоди" у майбутніх медиків в контрольній та експериментальній групах дозволяє зробити наступні висновки.

У обох групах, як контрольній, так і експериментальній, спостерігається акцентування показників в групах з низьким та нижче середнього рівня (відповідно 22 та 23 особи). Середній рівень притаманний 6 особам у контрольній групі та 4 особам у експериментальній групі. Високий рівень та вищий від середнього характерний для 12 осіб (відповідно 6 та 6) у експериментальній групі. У контрольній групі 6 осіб мають рівень вищий від середнього, а високий рівень демонструють 5 осіб.

Показники діагностики параметру "толерантність" психологічної компетентності майбутніх медиків в контрольній і експериментальній групах представлені в табл. 2.5.

Таблиця 2.5 - Результати діагностики параметру толерантність”

Рівні	Контрольна група (осіб)	Експериментальна група (осіб)
Високий	10	12
Вищий від середнього	14	15
Середній	5	4
Нижчий від середнього	6	4
Низький	4	4

Результати оцінки соціально-комунікативної адаптивності (СКА) вказують на наступні висновки. Високий рівень СКА був виявлений у 6 осіб контрольної групи та 7 осіб у експериментальній групі. Слід зауважити, що високий рівень СКА свідчить про обмежену адаптованість у соціально-комунікативній сфері, що особливо впливає на професійну діяльність медика. Вищий за середній рівень СКА вказує на певні труднощі у соціальній адаптації та взаємодії у професійній сфері. Цього рівня було виявлено у 12 осіб контрольної групи та 13 осіб у експериментальній групі. Низькі показники СКА вказують на гнучкість у спілкуванні, здатність до взаємодії з людьми, мобільність та швидку адаптацію до змін у професійній діяльності медика та активність у зовнішній комунікації. У контрольній та експериментальній групах було виявлено по 6 осіб з низьким рівнем СКА.

Результати діагностики параметру психологічної компетентності майбутніх медиків щодо "прагнення до згоди" представлені у таблиці 2.4 для контрольної та експериментальної груп.

Таблиця 2.6 – Результати діагностики параметру „оптимізм”

Рівні	Контрольна група (осіб)	Експериментальна група (осіб)
Високий	-	1
Вищий від середнього	14	16
Середній	10	9

Нижчий від середнього	7	6
Низький	8	7

Згідно з методикою Е. Зеєра, високі значення отриманих балів свідчать про негативізм, песимізм, розчарованість, недовірливість енергійності у діяльності та зниження активності. У контрольній групі не було виявлено осіб з високим рівнем за цими показниками, а в експериментальній групі - лише 1 особа.

Щодо показників оптимізму, у професійній діяльності більшість досліджуваних показали середні та вищі від середнього рівні (відповідно 24 та 25 осіб). Низькі рівні балів за цим параметром свідчать про віру у власні можливості, життєлюбство, захопленість професійною діяльністю та оптимізм. Таких осіб виявлено 8 у контрольній та 7 у експериментальній групах.

Показники діагностики параметру психологічної компетентності майбутніх медичних фахівців – „фрустраційна толерантність” в контрольній і експериментальній групах представлені в табл. 2.7.

Таблиця 2.7 – Результати діагностики параметру „фрустраційна толерантність”

Рівні	Контрольна група (осіб)	Експериментальна група (осіб)
Високий	-	-
Вищий від середнього	15	16
Середній	12	11
Нижчий від середнього	7	7
Низький	5	5

Зауважимо, що високі показники за шкалою фрустраційної толерантності за даною методикою свідчать про обмежене самокерування, обмежену здатність викладача протистояти різноманітним педагогічним та психологічним труднощам, зберігаючи психологічну стійкість, недостатню оцінку практичних ситуацій та обмежену здатність передбачення її перспективного розвитку. В нашому дослідженні такі особи не були виявлені. Показники фрустраційної

толерантності зафіксовані на середньому та вищому від середнього рівнях, що свідчить про середні навички самоконтролю, обмежене володіння техніками зняття емоційного напруження, підвищення невпевненості при зустрічі з пацієнтами, можливість виникнення психологічних станів деструкційного характеру. У обох групах було виявлено по 27 осіб з такими обмеженими можливостями, що свідчить про актуальність проблеми підвищення психологічної компетентності майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах.

Дані про оцінку психологічної компетентності, зокрема соціальної ергічності, майбутніх медиків у контрольній та експериментальній групах представлені у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Результати діагностики соціальної ергічності медичних фахівців

Рівні	Контрольна група (осіб)	Експериментальна група (осіб)
Високий	6	6
Середній	24	23
Низький	9	10

Аналіз результатів оцінки соціальної ергічності як важливого аспекту психологічної компетентності майбутніх медиків у контрольній та експериментальній групах свідчить про те, що кількісний показник виявляється на середньому рівні - 24 особи в контрольній групі та 23 в експериментальній. Низький рівень цього параметру, що свідчить про знижену соціальну активність та труднощі в соціально-професійній взаємодії у навчальному процесі, зафіксовано відповідно у групах - 9 та 10 осіб. Високий рівень соціальної ергічності характеризується високою потребою у соціальних контактах та бажанням засвоєння нових форм соціально-психологічної діяльності у професійній сфері. Кількість таких викладачів у групах складає відповідно по 6 осіб.

Результати оцінки параметру психологічної компетентності - соціальної пластичності майбутніх медиків у контрольній та експериментальній групах представлені у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 – Результати діагностики соціальної пластичності майбутніх медиків

Рівні	Контрольна група (осіб)	Експериментальна група (осіб)
Високий	5	5
Середній	27	24
Низький	7	10

Вивчення результатів оцінки соціальної пластичності як одного з особистісних показників психологічної компетентності майбутніх медиків свідчить про те, що більшість відбитих значень зосереджена на середньому рівні. У контрольній групі це стосується 27 осіб, а в експериментальній - 24. Низький рівень, виявлений у відповідних групах у кількості 7 та 10 осіб відповідно, свідчить про психологічні труднощі у встановленні нових соціальних і професійних зв'язків, стриманість у спілкуванні та важкість адаптації в комунікативно-професійній сфері, а також про обмеженість комунікативних програм у професійній діяльності. Високий рівень соціальної пластичності був виявлений у відповідних групах по 5 осіб в кожній. Учасники з такими високими показниками характеризуються легкістю адаптації та встановлення соціальних контактів у педагогічному спілкуванні та взаємодії, різноманітністю форм комунікативних програм, що сприяють створенню сприятливої психологічної атмосфери під час викладання іноземної мови.

Показники діагностики параметру психологічної компетентності, а саме соціальної емоційності майбутніх медиків, наведені в табличному вигляді 2.10 для контрольної і експериментальної груп.

Таблиця 2.10 – Результати діагностики соціальної емоційності студентів-медиків

Рівні	Контрольна група (осіб)	Експериментальна група (осіб)
Високий	15	14
Середній	11	13
Низький	13	12

Результати аналізу діагностики соціальної емоційності, як особистісного параметру психологічної компетентності майбутніх медиків, свідчать про відсутність вираженої переваги будь-якого конкретного рівня. Низький рівень соціальної емоційності характеризується обмеженою увагою до невдач у спілкуванні, зниженою чутливістю у комунікативній сфері та слабким інтересом до емоційного стану студентів (слухачів) під час навчання. Таких респондентів було виявлено в контрольній групі - 13 осіб (33,3%) та в експериментальній - 12 осіб (30,8%). Високий рівень соціальної емоційності характеризується невпевненістю та підвищеною тривожністю у процесі соціально-педагогічної взаємодії, високою чутливістю до невдач у спілкуванні. Варто зазначити, що респондентів в контрольній групі було виявлено - 15 осіб (38,4%), а в експериментальній - 14 (35,9%).

Показники діагностики параметру психологічної компетентності – самоконтролю у спілкуванні студентів-медиків в контрольній і експериментальній групах представлені в табл. 2.11.

Таблиця 2.11 - Результати діагностики параметру „самоконтроль у спілкуванні” майбутніх медиків

Рівні	Контрольна група (осіб)	Експериментальна група (осіб)
Високий	6	5
Середній	24	22
Низький	9	12

Розгляд аналізу розподілу результатів діагностики параметру "самоконтроль у спілкуванні" показує, що значення цього параметру переважно зосереджені на середньому рівні. У контрольній групі це становить 24 особи (61,5% від загальної кількості учасників групи), а в експериментальній - 22 особи (56,4%). Учасники з таким середнім рівнем самоконтролю виявляють фрагментарні прояви неконтрольованості своєї позиції в спілкуванні та недостатню емоційну збереженість у складних педагогічних ситуаціях.

Високий рівень самоконтролю у спілкуванні визначається легкістю контролю власної поведінки в будь-яких соціальних ситуаціях, що базується на глибокому самовідчутті власних можливостей та розвиненій самообізнаності, і дозволяє контролювати динаміку власної позиції та ефективність встановлення міжособистісних відносин у соціальній сфері. Таких учасників було виявлено в контрольній та експериментальній групах відповідно 6 осіб (15,4%) та 5 осіб (12,8%).

Низький рівень самоконтролю у спілкуванні виявляється у безпосередньому вияві власної "Я-позиції", слабкому контролю над самим собою, ригідності та обмеженому розвитку самоусвідомлення. Це проявляється у ситуаціях соціально-педагогічного контакту через неконтрольовану прямолінійність, що погіршує можливості створення сприятливої психологічної атмосфери в навчальному спілкуванні та взаємодії. Таких респондентів було виявлено в контрольній та експериментальній групах відповідно 9 осіб (23,1%) та 12 осіб (30,7%).

2.3 Програма "Розвиток психологічної компетентності майбутніх медичних фахівців"

Тренінг " Розвиток психологічної компетентності для майбутніх медиків"

Мета тренінгу: Надати майбутнім медикам необхідні знання та навички у сфері психологічної компетентності, які допоможуть їм ефективно взаємодіяти

з пацієнтами, розуміти їхні потреби та виявляти високий рівень професійної емпатії та розуміння.

Тривалість: 2 дні

Опис тренінгу: День 1: "Розуміння психології пацієнта"

Вступ до психології медичної практики: важливість психологічної компетентності для медичних працівників.

Емпатія та спілкування: техніки покращення спілкування з пацієнтами, виявлення та вираження емпатії.

Розуміння страху та стресу у пацієнтів: практичні поради щодо підтримки та заспокоєння пацієнтів у стресових ситуаціях.

День 2: "Психологічні навички для медичної практики"

Методи роботи з пацієнтами у складних ситуаціях: виявлення та реагування на психічні труднощі пацієнтів.

Розвиток самообізнаності та стресоустійчивості: вправи на підвищення власного психологічного комфорту та здатності керувати стресом.

Роль групової підтримки: співпраця в медичному колективі для підтримки психічного здоров'я один одного та зменшення професійного вигорання.

Всі сесії тренінгу будуть проводитися в формі інтерактивних лекцій, групових дискусій, рольових ігор та практичних вправ. Учасники отримають можливість вивчити та застосувати нові навички безпосередньо в умовах професійної підготовки та отримати фідбек від тренерів та колег.

День 1: "Розуміння психології пацієнта"

Вступ до психології медичної практики:

- Огляд основних понять у психології медичної практики.
- Визначення ролі психологічної компетентності для медичних працівників.

Емпатія та спілкування:

- Вивчення різниці між співчуттям та емпатією.

- Практичні вправи з розвитку емпатії та спілкування з пацієнтами.
- Роль емпатії у покращенні взаєморозуміння між медичним працівником та пацієнтом.

Розуміння страху та стресу у пацієнтів:

- Аналіз типових стресових ситуацій для пацієнтів.
- Вивчення технік заспокоєння та підтримки пацієнтів у стресових ситуаціях.
- Практичні вправи з реагування на психічні труднощі пацієнтів.

Практичні вправи:

- Рольові ігри: симуляція різних сценаріїв спілкування з пацієнтами.
- Групові дискусії: обговорення складних випадків та пошук ефективних рішень.

Завершення:

- Підбиття підсумків: обговорення вражень від тренінгу та важливих відкриттів.
- Запланування наступних кроків: визначення основних завдань для розвитку психологічної компетентності.

День 2: "Розвиток навичок емпатії та конфліктного спілкування"

Повторення основних понять:

- Огляд ключових понять, які були вивчені на першому дні тренінгу.
- Підбиття підсумків вивченого та вирішення будь-яких питань учасників.

Розвиток навичок емпатії:

- Техніки активного слухання: вивчення та практичне застосування.
- Рольові ігри та вправи для вдосконалення емпатії та спілкування.

Конфліктне спілкування:

- Розуміння природи конфліктів у медичній практиці.
- Вивчення стратегій врегулювання конфліктів та ефективних способів їх управління.

- Рольові ігри та симуляція реальних конфліктних ситуацій.

Впровадження навичок у практику:

- Рольові ігри та симуляція конфліктних ситуацій у медичній практиці.

- Групові дискусії: аналіз конкретних випадків конфліктів та пошук оптимальних рішень.

Закріплення та завершення:

- Відпрацювання отриманих навичок у різних практичних завданнях.
- Підбиття підсумків та обговорення вражень від другого дня тренінгу.
- Визначення основних висновків та завдань для подальшого розвитку компетентності.

Практичні рекомендації студентам-медикам щодо розвитку психологічної компетентності в умовах професійної підготовки:

1. Вивчення теоретичних основ психології:

- Ознайомтеся з основними поняттями та теоріями психології, такими як:
  - Психологія розвитку: Розвиток людини протягом життя, етапи розвитку, вікові кризи.
  - Соціальна психологія: Вплив соціальних факторів на поведінку людини, групова динаміка.
  - Загальна психологія: Пізнавальні процеси, емоції, особистість.
  - Клінічна психологія: Психічні розлади, їх діагностика та лікування.
- Використовуйте підручники, наукові статті, онлайн-курси та інші ресурси для вивчення психології.

2. Розвиток практичних навичок:

- Беріть участь у практичних заняттях, тренінгах та семінарах з психології.
- Навчайтеся:

- Активному слуханню.
- Емпатичному спілкуванню.
- Наданню психологічної підтримки.
- Проведенню психотерапевтичних бесід.
- Практикуйте навички спілкування з друзями, членами сім'ї та пацієнтами.

3. Самостійна робота:

- Читайте книги та статті з психології.
- Переглядайте навчальні відео та вебінари.
- Ведіть щоденник самопізнання.
- Працюйте над своїми особистісними якостями, такими як:
  - Емпатія.
  - Толерантність.
  - Рефлексія.
  - Стресостійкість.
  - Емоційний інтелект.

4. Звернення за допомогою:

- Звертайтеся за допомогою до психологів, психотерапевтів та інших фахівців з психічного здоров'я.

- Беріть участь у групах підтримки для studentів-медиків.

5. Використання онлайн-ресурсів:

- Існує багато онлайн-ресурсів, які можуть допомогти вам у розвитку психологічної компетентності.

- Використовуйте:
  - Спеціалізовані веб-сайти.
  - Освітні платформи.
  - Форуми та групи в соціальних мережах.

6. Рефлексія:

- Важливо регулярно рефлексувати над своїм досвідом спілкування з пацієнтами.

- Це допоможе вам:
- Зрозуміти свої сильні та слабкі сторони.
- Визначити areas для розвитку.
- Підвищити свою ефективність.
- Пам'ятайте, що розвиток психологічної компетентності – це постійний процес, який потребує вашого часу, зусиль та самовідданості.

Рекомендації викладачам, які здійснюють підготовку студентів-медиків у напрямку розвитку психологічної компетентності:

1. Використання інтерактивних методів навчання:

- Замість традиційних лекцій використовуйте:
- Дискусії.
- Рольові ігри.
- Тренінги.
- Кейс-стаді.
- Це допоможе studentам:
- Краще засвоїти матеріал.
- Розвинути практичні навички.
- Навчитися працювати в команді.

2. Створення атмосфери підтримки та прийняття:

- Важливо, щоб studentи відчували себе комфортно та впевнено, коли вони вивчають психологію.

- Створіть атмосферу, де studentи не бояться:
- Помилятися.
- Задавати питання.
- Ділитися своїми думками та почуттями.

3. Надання студентам можливості для самостійної роботи:

- Заохочуйте студентів:

- Читати книги та статті з психології.
- Брати участь в тренінгах, семінарах, конференціях.
- Проводити дослідницькі роботи.
- Це допоможе студентам:
- Розвинути самостійність.
- Поглибити свої знання.
- Зробити свій внесок у розвиток психології.

4. Використання особистого досвіду:

– Діліться з студентами своїм особистим досвідом роботи з пацієнтами.

- Це допоможе студентам:
- Зрозуміти теорію на практиці.
- Навчитися з ваших помилок.
- Виробити власний стиль роботи.

5. Співпраця з психологами та психотерапевтами:

- Залучайте психологів та психотерапевтів до навчального процесу.
- Це допоможе студентам:
- Отримати знання та навички від фахівців.
- Навчитися працювати в команді.
- Отримати підтримку та допомогу.

6. Регулярне оновлення знань та навичок:

– Важливо, щоб викладачі самі постійно розвивали свою психологічну компетентність.

- Це можна робити шляхом:
- Проходження курсів підвищення кваліфікації.
- Учасності в конференціях, семінарах, тренінгах.
- Читання наукової літератури.

Висновки до розділу

1. Проведення дослідження у контрольній та експериментальній групах респондентів дало нам змогу отримати результати по всім 11-ти параметрам психологічної компетентності майбутніх медиків. Аналіз результатів дослідження засвідчив, що не всі параметри психологічної компетентності майбутніх фахівців оптимально сформовані і розвинені для ефективної діяльності.

2. Внаслідок теоретичного аналізу та власних досліджень сформована програма формування психологічної компетентності майбутніх медиків, яка спрямована на формування практичних навичок в сфері психологічної компетентності медичного фахівця і включає активне соціально-психологічне навчання (розвивальні заняття).

ВИСНОВКИ

1. Аналізуючи сутність поняття психологічної компетентності, ми розуміємо, що вона є ключовим аспектом професійної підготовки майбутніх медичних працівників. Психологічна компетентність включає в себе комплекс знань, умінь і навичок, які допомагають лікарям ефективно взаємодіяти з пацієнтами та колегами у медичному середовищі. Ця компетентність відіграє значущу роль у структурі професійної компетентності, оскільки вона сприяє формуванню емоційної інтелігентності та соціальних навичок, необхідних для успішної медичної практики. Важливим елементом психологічної компетентності є здатність лікаря адекватно сприймати та реагувати на емоційні потреби та стан пацієнтів, що впливає на якість надання медичної допомоги. Також важливою є здатність лікаря вирішувати конфліктні ситуації, які можуть виникати в процесі співпраці з пацієнтами або між колегами, що може впливати на ефективність медичної діяльності. Крім того, психологічна компетентність має суттєве значення для лікарів у стресових ситуаціях, коли швидке та ефективне прийняття рішень може врятувати життя пацієнта.

Таким чином, розуміння сутності психологічної компетентності та її місце у структурі професійної компетентності є критично важливим для розвитку якісної медичної практики та поліпшення медичного обслуговування.

2. Емпіричне дослідження, спрямоване на вивчення психологічної компетентності майбутніх медиків, показало, що вони виявляють значний інтерес до психології в контексті медичної практики. Студенти медичних університетів проявляють високий рівень інтересу до аспектів психології, які безпосередньо стосуються їх майбутньої професійної діяльності та взаємодії з пацієнтами. Вони демонструють не лише інтерес, але й здатність до розвитку емпатії, що є важливим аспектом психологічної компетентності у медичній сфері. Учасники дослідження проявили високий рівень толерантності та вміння ефективно спілкуватися з пацієнтами різного віку та соціокультурного походження. Виявлено, що майбутні медики володіють значним потенціалом у

розумінні психологічних проблем і готові ефективно взаємодіяти з пацієнтами у складних ситуаціях. Їхні навички емпатії та толерантності є важливими у врахуванні індивідуальних потреб та психологічних особливостей кожного пацієнта. Дослідження також показало, що студенти медичних факультетів виявляють зацікавленість у вивченні психологічних методів та стратегій, спрямованих на покращення взаємодії з пацієнтами. Вони проявляють бажання розвивати свої навички спілкування та міжособистісної взаємодії з метою поліпшення результатів лікування. Майбутні медики проявляють великий інтерес до вивчення психології, оскільки розуміють її важливість для покращення якості медичної практики. Ці результати свідчать про значну мотивацію та готовність майбутніх медичних працівників до вивчення та розвитку психологічної компетентності.

3. Отримані результати дослідження послужили основою для розроблення комплексної програми, спрямованої на підвищення рівня психологічної компетентності майбутніх медиків. Програма включає в себе широкий спектр заходів, що охоплюють як теоретичні аспекти, так і практичні вправи з розвитку психологічних навичок майбутніх медичних працівників. Програма передбачає проведення практичних тренінгів з емпатії, відчуття власних емоцій та управління стресом, що дозволяє майбутнім медикам краще розуміти та підтримувати пацієнтів. Важливим елементом програми є надання майбутнім медикам можливості вправлятися у вирішенні психологічних казусів та конкретних ситуацій, з якими вони можуть зіткнутися у медичній практиці. Програма також передбачає індивідуальні та групові консультації з психологами та педагогами для вирішення конкретних проблем та викликів, які виникають під час навчання. Під час розробки програми враховувалися потреби та особливості майбутніх медиків, що дозволяє забезпечити їхню максимальну адаптацію до вимог медичної професії.

Програма розвитку психологічної компетентності покликана стати ефективним інструментом для підготовки майбутніх медичних працівників до викликів сучасної медицини та покращення якості надання медичної допомоги.

Завдяки програмі розвитку психологічної компетентності майбутні медики матимуть можливість активно залучатися до процесу вдосконалення своїх психологічних навичок та стати більш успішними у медичній практиці.

